

Олеся БОНДАРЧУК,

аспірант кафедри світової літератури та
методик викладання філологічних дисциплін

ШКІЛЬНІ СПОГАДИ МЕМУАРИСТА Т. БОБРОВСЬКОГО

У статті проаналізовано наведені в мемуарах Т. Бобровського юнацькі враження молодого автора-гімназиста. Увагу акцентовано на роках навчання в житомирській чоловічій гімназії.

Для польського народу тридцяті роки ХІХ ст. – це час згуртування нації, момент патріотичного піднесення та гідності, і водночас, це період нездійснених надій від якого починаються ще більші утиски національної меншини зі сторони влади. Листопадове повстання на Волині стало гучною, яскравою й героїчною, а водночас – приголомшливою й трагічною подією всього Правобережжя [4]. По всій території Правобережжя закриваються вищі навчальні заклади, проводиться ряд заходів, які унеможливлюють прояви польськості в науці, культурі та мистецтві. В цьому ж році розпочинається процес ліквідації одного з найбільших осередків розвитку літератури й культури Волині, а саме Кременецького ліцею. Всю матеріальну базу закладу було передано новоствореному Київському університету св. Володимира та частково – створений 1 січня 1833 р. Волинській (Житомирській) гімназії. Маючи глибокі культурні та педагогічні традиції житомирська гімназія, була шанованою не лише на Волині, а й у сусідніх губерніях. Саме в стінах цього навчального закладу, правонаступником якого є Житомирський державний університет імені Івана Франка, навчалися й працювали такі митці польсько-українського пограниччя, як Ю. І. Крашевський, Т. Бобровський, А. Коженевський, Л. Совінський та ін. Дане дослідження ми присвячуємо шкільним спогадам одного із гімназистів Першої житомирської чоловічої гімназії – Тадеуша Бобровського.

«Мемуари мого життя» («Pamiętnik» /1900/; «Pamiętnik mojego życia» /1979/) [2; 3]. – твір всього життя Т. Бобровського. Протягом десятиліть мемуарист вів щоденник, але лише в поважному віці зайнявся оформленням своїх спогадів, записів та нотаток в цілісну та завершену працю. І хоча дослідники творчості Т. Бобровського відзначають, що основними рисами його творчості є багатощаровість та багатовекторність структури, енциклопедизм, масштабність викладу, що в свою чергу призвели до дещо сухої та протокольної манери викладу, ніхто не заперечить, що житомирський період описаний в спогадах є найбільш суб'єктивною та емоційною частиною мемуарів митця, адже така «модель розповіді про сучасників побудована на залишках сенсуальної, як відомо, найбільш стійкої пам'яті юнацького періоду [1,

© Бондарчук О.

с. 399].

Згадуючи про початок свого навчання Т. Бобровський пише: «"Волинська" гімназія, а радше Житомирська – бо першою назвою величають Кременецьку – в момент мого вступу до неї світилася вже останніми променями кременецьких людей і порядків» [2, с. 152-153]. Ці слова є наслідком рефлексії автора на руйнацію колишнього світу та звичного порядку речей, ностальгією не лише за молодістю, тугою нереалізованих можливостей, але й наслідком болю через втрату національної свободи. Також, водночас, в цій замальовці присутня гордість за свою альма-матер, та можливість доторкнутися до тих світочів знань, які передавали учням кременецькі вчителі.

Основу будь-якої школи становлять вчителі, яким мемуарист приділяє особливу увагу у своєму дітищі. Першим директором житомирської гімназії був Ю. Бокщанин, давній префект Кременецької гімназій, прихід якого до влади, за деякими джерелами, став одним із поштовхів до закриття останньої. Суспільний діяч та випускник Кремінця М. Ролле звинувачує його у провладній (проросійській) діяльності та закритті навчального закладу, за його словами префект, на жаль, не мав нічого спільного з розвитком кременецької школи і польської освіти під російським пануванням, тому що з його появою «це тіло почало труїти розкладом московщини, а варшавський вибух 1830 р. був сигналом для уряду до ліквідації закладу» [5, с. 321]. Але для Т. Бобровського це була людина, може і з не зовсім доброю репутацією, але «це постать сувора і серйозна, його поважали і в школі, і в місті» [2, с. 153]. В спогадах про директора, мемуарист сухий і лаконічний, шанобливо про нього згадує, хоч і не надає його персоні особливого, виняткового статусу.

Розповідь майже про кожного з вчителів будується за певною схемою: посада, історія життя, цікава історія або анекдот та оцінка педагога автором. Яку характеристику отримує вчитель Першої житомирської чоловічої гімназії, визначає гімназист-Бобровський, а мемуарист йому підкоряється, намагаючись завуалювати під об'єктивний характер. Більшість вчителів-поляків отримали позитивні відгуки обидвох особистостей митця, але у зв'язку з певними факторами такими як, аберація пам'яті та сенсуальний характер пам'яті юнацького періоду, така модель спогадів у гімназиста досить обмежена і спрощена. Подаємо одну із замальовок-описів вчителя математики Шумського Юзефа: «магістр Віленьського Університету, смішний у житті, але чудовий вчитель, щиро любив молодь і від неї отримував взаємність. Для кожного класу мав окрему фацецію, в якій віднайти дотепність і навіть сенс було нелегкою справою. Ознакою і причиною гарного настрою, а отже і поблагливісті, служили нам його комірці від сорочки: якщо випущені були високо, що геть йому вуха підрізали, це було добрим знаком; якщо були низько, то горе опускалося на голови учнів, навіть хорошим учням легко було тоді потрапити за «віслячу лавку» [2, с. 153]. Подібні характеристики з деякими розширеннями зустрічаємо й надалі в фабулах про інших менторів співвітчизників.

При зображенні педагогів росіян, мемуарист послуговується

тією ж схемою зображення що й для поляків, додаючи, що всі «вчителі росіяни жодної політичної думки «обрусенія» собі не приписували, робили своє, як вміли, польських та єврейських дітей не переслідували, національних почуттів не ображали, до доносів та шпіонажу не опускалися, залишаючи це благородне заняття інспекторові гімназії Зімовському, якого всі, як поляки, так і росіяни, боялися і не любили» [2, с. 159]. І ось тут, на сцену юнацьких спогадів виходить антигерой та головний винуватець всіх бід гімназистів. Першим кроком інспектора було відкриття слідства та заслання на Кавказ «в солдати» двох учнів четвертого класу Кукленського і Федоровича, за виявлені в них патріотичні вірші, ця справа була підвищена до висоти змови, що викликало кардинальні зміни у складі вчителів шкіл провінції. Перший спомин мемуариста про цю особу відразу ж визначає його роль та становище в гімназії та місті, далі удостоюється ширшої характеристики та кількох шкільних анекдотів, які «емоційно кодифіковані і нагадують швидше карикатурний, ніж неупереджений текст» [1, с. 400].

Для Т. Бобровського саме житомирська гімназія стала першим навчальним закладом, тут він починає пізнавати світ, знайомиться зі своїми першими друзями, серед яких Аполло Коженьовський, Адам Пашковський, Юзеф і Вінцентій Янковські, Бернард Іскерський, Еміль Колб-Селецькі та багато інших. І хоч намагаючись дотримуватися об'єктивності, автор оминає власні шкільні пригоди, але з задоволенням подає витівки своїх колег та брата, який вчився з ним в одному класі. В шкільних спогадах зустрічаємо і авантюру з втечею, і пригоди на балу, історію учнівського патріотичного спротиву та просто шкільні розіграші. Не маючи змогу згадати всі відразу, ми подаємо один з яскравих анекдотів занотований мемуаристом: «був зі мною в червертому класі жартівник Августин Вісловський, який вів ніби-то якийсь щоденник, який спритно ховав, тільки-но Зімовський входив до кімнати <...> Його маневри не залишилися непоміченими інспектором. Отож, одного дня повертаючись зі школи до пенсіонату ми застаємо стілик і шкатулку Вісловського відкритими <...> За півгодини вривається оскаженілий Зімовський, під ніс кидає Вісловському ті писульки, так старанно приховувані, і закидає його докорами, на які останній ніби засоромлений відповідає, що йому домашній лікар казав так робити. Ця відповідь ще більше розпекла Зімовського, бо їй не повірив, а нас це все ще більше зацікавлює. Коли інспектор пішов, ми подаємося до того таємничого щоденника, і що ж в нім ми знаходимо? Щоденник Вісловський почав писати ще ніби під час канікул і це була хронологія роботи шлунку і щоденних випорожнень автора з доречними зауваженнями і знаками оклику радості або смутку з приводу кращих або гірших solucji (випорожнень (з лат)), як зрозуміло, складений спеціально для інспектора. Поки був Зімовський в гімназії, не міг цієї своєї ганебної поразки пробачити Вісловському, і весь час його переслідував» [1, с. 159-160].

Як вже згадувалося раніше, Т. Бобровський розпочав впорядковувати мемуари в поважному віці, переосмислюючи своє життя, вчиння та діяння, в наслідок чого текст «Мемуарів мого життя» трансформуються у складно структурований конволют, з рисами, які

можна в залежності від генологічного домінанта розпізнати чи то як архівний або історичний документ, чи то історичний або натуралістичний роман. Значна частина мемуарів присвячена періоду навчання автора в Житомирі, Києві, Санкт-Петербурзі. Звичайно, велика кількість шкільних спогадів не увійшли в сюжетну канву «Мемуарів мого життя», але можна без перебільшення сказати, що період навчання в житомирській гімназії є найяскравішою, найавантюристичнішою та найпригодницькою частиною мемуарів митця.

О. Бондарчук. Школьные воспоминание мемуариста Т. Бобровского.

В статье проанализированы приведенные в мемуарах Т. Бобровского юношеские впечатления молодого автора-гимназиста. Внимание акцентировано на годах учебы в житомирской мужской гимназии

O. Bondarchuk. School memories of the memorialist T. Bobrovskii.

The article analyses youthful impression of a young author and a grammar-school boy, cited in the memoirs of T. Bobrovskii. The attention is focused on the classes at the man's gymnasium in Zhytomyr.

Список використаної літератури:

1. Єршов В. Польська мемуаристична література Волині доби романтизму: генологія мемуаристичності / В. Єршов. – Житомир : Полісся, 2008. – 624 с.
2. Bobrowski T. Pamiętnik mojego życia. O sprawach i ludziach mego czasu / T. Bobrowski / opracował, wstępem i przypisami opatrzył St. Kieniewicz. – T. 1. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1979. – 507 s.
3. Bobrowski T. Pamiętnik mojego życia. Wspomnienia wieku dojrzałego / T. Bobrowski / opracował, wstępem i przypisami opatrzył St. Kieniewicz. – T. 2. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1979. – 677 s.
4. Bortnowski W. Powstanie listopadowe w oczach rosjan czasu / W. Bortnowski. – Warszawa, 1964. – 241 s.
5. Rolle M. Ateny wołyńskie : szkic z dziejów oświaty w Polsce/ M. Rolle. – Lwów : nakładem Księgarni Gubrynowicza i Schmidta, 1898. – 398 s.

